

draaide men nog een keer om alle problemen heen om ook de laatste dwarsligger te vriend te houden, dan dat men de moed opbracht een tijdig besluit te nemen dat voor allen op de lange duur voordelig was. Zulke cultuurtrekken zijn steeds diep geworteld; er zou een aardige geschiedenis te schrijven zijn van het *talmen* van de vroede vaderen in de Tachtigjarige Oorlog.

Maar was het talmen in vroeger eeuwen soms misschien zelfs van strategisch nut, momenteel springt de onrechtvaardigheid daarvan in het oog. En dat in een tijd die wellicht als geen ander doordrongen is van het ideaal van rechtvaardigheid. Rechtvaardigheid is dermate tot onderdeel geworden van de politieke besluitvorming, dat veelal bij voorbaat wordt uitgeweken voor opties die als onrechtvaardig beschouwd zouden kunnen worden. Veertig jaar geleden werden de financiële effecten van beleidsmaatregelen nog in hele procenten uitgedrukt, tegenwoordig reeds in honderdsten van procenten; veertig jaar geleden waren 'werknemersgezinnen' de ondubbelzinnige maatstaf voor het volk dat de financiële baten en lasten voelde, tegenwoordig worden er alleen al bij de toekenning van uitkeringen aan jongeren méér categorieën onderscheiden dan werkbaar is voor de toch zozeer op rechtvaardigheid ingestelde Sociale Diensten. En hoewel - onder meer door 'paars' - verbaal tegengas wordt gegeven, is in de praktijk de rechtvaardigheidsdifferentiatie nog lang niet uitgewoed.

Juist omdat aan deze 'kleine' rechtvaardigheid zoveel aandacht wordt besteed, is het onbegrijpelijk dat de veel grotere onrechtvaardigheden voortkomend uit besluiteloosheid vrijwel niet aan de kaak worden gesteld. En toch gaat het om effecten die grote groepen mensen hard en zonder reden treffen, en die voorkomen zouden worden als politici hun handwerk zouden beheersen: besluiten nemen. Als ooit is gebleken dat besluitvaardigheid een noodzakelijke voorwaarde is voor rechtvaardigheid, dan wel in de afgelopen jaren. Anders geformuleerd: besluitvaardigheid moet niet alleen worden gezien als politieke deugd in de klassieke zin, maar in toenemende mate ook als *constituerend element van rechtvaardigheid*.

Voor Nederland is te hopen dat de welvaart tenminste nog enigszins op peil blijft. Wat zou er gebeuren als het dezelfde kant uit zou gaan als in Argentinië, vóór WO-II één van de rijke landen, tegenwoordig echt een ontwikkelingsland? Dan valt er nog veel meer te vrezen: in de Nederlandse politieke cultuur zou het proces van achteruitgang en herverdeling volstrekt onhanteerbaar zijn.

Hopelijk kunnen besluitvormers leren; hopelijk leren zij besluiten.

Diederik van der Hoeven

Invloedrijke boeken

Met gevoel voor understatement publiceerde *Times Literary Supplement* in oktober 1995 op slechts één bladzijde, na een summiere inleiding, een lijst van 100 boeken die het westerse publieke debat sedert de Tweede Wereldoorlog het

meest hebben beïnvloed. Te beginnen met de jaren veertig, volgen voor vijf decennia 21, 26, 23, 15 en 15 boeken. Voor het decennium van de jaren negentig is nog geen selectie gemaakt.

Uiteraard staat of valt zo'n lijst met het gezag van degenen die de lijst samenstellen. Niet minder belangrijk zijn de criteria die zij hanteren. Immers, het meten van 'invloed op het debat' is geen eenvoudige opgave. In dit geval werd het initiatief in 1986 genomen door een groep schrijvers en geleerden uit Oost- en West-Europa. Voorzitter was Ralf Dahrendorf, iemand die vele wetenschappelijke en ook politieke functies heeft bekleed en die hier als Warden van St Antony's College, Oxford wordt geïntroduceerd. Tot de leden behoorden de Zweedse schijver Per Wästberg, toenmalig voorzitter van International PEN en de historicus en commentator Timothy Garton Ash. Laatstgenoemde zal de lijst opnemen in het boek *Freedom for publishing*, dat dit jaar zal verschijnen. Ook de in Amsterdam gevestigde European Cultural Foundation speelt een rol in het projekt. Uitgangspunt bij het opstellen van de lijst was de beschikbaarheid van de boeken in de Engelse taal.

De grens trekken bij 1940 is tamelijk willekeurig, want ook schijvers van invloedrijke boeken steunen weer op hun voorgangers. De lijst van 100 gaat vooraf door zo'n zestien 'klassieke werken' als *Credo* van Karl Barth, *I and Thou* van Martin Buber, *The civilizing process* van Norbert Elias, *Civilisation and its discontents* van Sigmund Freud, *Being and time* van Martin Heidegger, *The revolt of the masses* van José Ortega y Gasset, *The logic of scientific discovery* van Karl Popper en *Tractatus* van Ludwig Wittgenstein. Als enige Nederlander in het totale overzicht treffen we hier Johan Huizinga met zijn *The waning of the Middle Ages* aan.

De lijst van invloedrijke boeken bestrijkt wat in het Engels wel de *humanities* worden genoemd. Wij zouden kunnen zeggen: humaniora, ware het niet dat wij er alleen de studie der klassieke talen onder verstaan. Als de lijst één ding illustreert, dan is het wel het kunstmatige van strikte scheidingen tussen filosofie, theologie, sociologie, psychologie, economie, antropologie, geschiedenis, politieke wetenschap, recht of letterkunde. Het zijn gebieden die in beweging zijn, voortdurend in elkaar overlopen en waar men van elkaars inzichten profiteert.

Enkele boektitels op de genoemde deelterreinen:

- Karl Popper, *The open society and its enemies*; John Rawls, *A theory of justice*; Robert Nozick, *Anarchy, state and utopia*; Isaiah Berlin, *Four essays on liberty*; Richard Rorty, *Philosophy and the mirror of nature*.
- Hans Küng; *On being a Christian*; Gershom Scholem, *The messianic idea in judaism and other essays on Jewish spirituality*;
- Jane Jacobs, *The death and life of great American cities*; Daniel Bell, *The end of ideology*; *The cultural contradictions of capitalism*; Erving Goffman, *The presentation of self in everyday life*;
- Konrad Lorenz, *On aggression*; Carl Gustav Jung, *Memories, dreams,*

reflections; Elias Canetti, *Crowds and power*; Erich Fromm, *The fear of freedom*;

- Kenneth Arrow, *Social choice and individual values*; Amartya Sen, *Resources, values and development*; John Kenneth Galbraith, *The affluent society*; Joseph Schumpeter, *Capitalism, socialism and democracy*;

- Claude Levi-Strauss, *A world on the wane (Tristes tropiques)*; *The savage mind*; Mary Douglas, *Purity and danger*;

- Michel Foucault, *Madness and civilisation: a history of insanity in the Age of Reason*; Thomas Kuhn, *The structure of scientific revolutions*; Paul Kennedy, *The rise and fall of great powers*; Ernest Gellner, *Nations and nationalism*;

- Robert Dahl, *Who governs? Democracy and power in an American city*; Thomas Schelling, *The strategy of conflict*;

- H.L.A. Hart, *The concept of law*;

- Primo Levi, *If this is a man*; Alexander Solzhenitsyn, *The Gulag archipelago*; Boris Pasternak, *Doctor Zhivago*; George Orwell, *Animal farm*; *Nineteen eighty-four*.

Zo'n twaalf auteurs zijn met twee werken vertegenwoordigd. Naast de al genoemde Bell, Berlin, Erikson, Lévi, Lévi-Strauss, Orwell, Popper en Wittgenstein geldt dit voor Hannah Arendt, *The origins of totalitarianism*; *Eichmann in Jerusalem. A report on the banality of evil*; Raymond Aron, *The opium of the intellectuals*; *Memoirs*; Marc Bloch, *Feudal society*; *The historian's craft*; Albert Camus (zelfs drie keer), *The myth of Sisyphus*; *The outsider*; *Notebooks 1935-1951*; Arthur Koestler, *Darkness at noon*; *The god that failed: six studies in communism* [met Richard Crossman].

Als spiegel van de tijd zeggen deze boeken veel. Democratie, totalitarisme ter linker- en ter rechterzijde en mensenrechten zijn onderwerpen die begrijpelijkerwijs in het debat na de Tweede Wereldoorlog aandacht krijgen. In de jaren negentig keert dit thema in andere gedaante terug en het kan haast niet anders of Francis Fukuyama's *The end of history* zal in de aanvulling voorkomen. Minder sprekend in de lijst zijn boeken over techniek en milieu die men als invloedrijk aanmerkt. Is hier nog sprake van wat C.P. Snow (ook in de lijst) eens de 'two cultures' noemde? *Silent spring* (1961) van de biologe Rachel Carson ontbreekt in de opsomming. Haar boek zorgde voor een doorbraak in de discussie, die vergelijkbaar is met de ommezwaai die Jane Jacobs met het ook in dat jaar verschenen *Death and life of great American cities* bewerkstelligde.

We mogen aannemen dat zo'n lijst van 100 op zorgvuldige wijze tot stand is gekomen en dat de achterban van de commissie niet is voorgetrokken. En men zal gelet hebben op 'leesbaarheid', dat even raadselachtige als belangrijke kwaliteitscriterium. Daarom is de lijst zo inspirerend. Hij zette mij in ieder geval ertoe aan het ook genoemde *Russische denkers* van Berlin uit de kast te pakken.

Maarten Mentzel